

13

RUUKUNTEKIJÄN TONTTI

1700-LUVUN SAVENVALAJIEN ARKI HISTORIALLISEN ARKEOLOGIAN VALOSSA

AKI PIHLMAN & PANU SAVOLAINEN

JOHDANTO

Turun kaupunkiarkeologiassa keskiaikainen Turku ja sen kaivaukset ja tutkimukset ovat olleet monesti esillä. Turussa on kuitenkin dokumentoitu kaivauksin monessa kohtaa myös 1600- ja 1700-lukujen kerroksia ja rakenteita sekä keskiaikaisen kaupungin alueella että alueilla, jonne kaupunkiasutus levisi vasta 1600- ja 1700-luvuilla.

Vuonna 2012 Turun museokeskus kaivoi tontilla Linnankatu 35b entisessä Uudenkaupungin korttelissa Aurajoen länsipuolella.¹ Tontti kuuluu nykyisin kaupungin VII:een kaupunginosaan. Se sijaitsee Linnankadun varrella noin puolitoista kilometriä tuomiokirkolta kohti Aurajoen suuta. Suunnilleen nykyisen Linnankadun kohdalla on kulkenut keskiajalta alkaen Turun linnaan johtanut tie. Tässä osassa kaupunkia, jonne kaupunkiasutus alkoi levitä 1600-luvun jälkipuoliskolta alkaen, Turun museokeskus on tehnyt useina vuosina eri paikoissa koekaivauksia, mutta vanhemmat kulttuurikerrokset ovat olleet monessa kohtaa 1800- ja 1900-luvun rakentamisen pahoin tuhoamia. Tontilla Linnankatu 35b niitä oli kuitenkin säilynyt tontin keskiosassa ja viereisellä tontilla 35a Linnankadun ja Koulu- kadun kulmauksessa.

Kaivaukset tulivat ajankohtaisiksi, koska alueelle suunniteltiin kerrostaloja. Keväällä 2012 koekaivausten aikana selvisi, että tontilla Linnankatu 35b oli säilynyt vanhempia kerroksia noin kolmensadan neliömetrin alueella. Alueen arkeologiset kaivaukset suoritettiin samana vuonna. Viereisellä tontilla arkeologit kaivoivat jo 2011.

Linnankatu 35b:n kaivausalue sijaitsi kohdassa, jossa maanmittari Daniel Gado- linin laatimassa Turun kaupungin kartassa vuodelta 1756 on kaakko-luode-suuntainen poikkikatu. Kadun lounaispuolella sijaitsi tontti n:o 764. Koillispuolella olevasta tontista 752 oli säilynyt vain pieni osa kaivausalueen reunassa. Johan Tillber- gin laatimassa kaupunkikartassa vuodelta 1808 tonttien numerointi oli jo muuttunut ja kadun lounaispuolella oli Uuden- kaupunginkorttelin tontti 24 ja koillispuo- lella tontti 11. Molemmat tontit kuuluivat 1810-luvun alussa savenvalajille.²

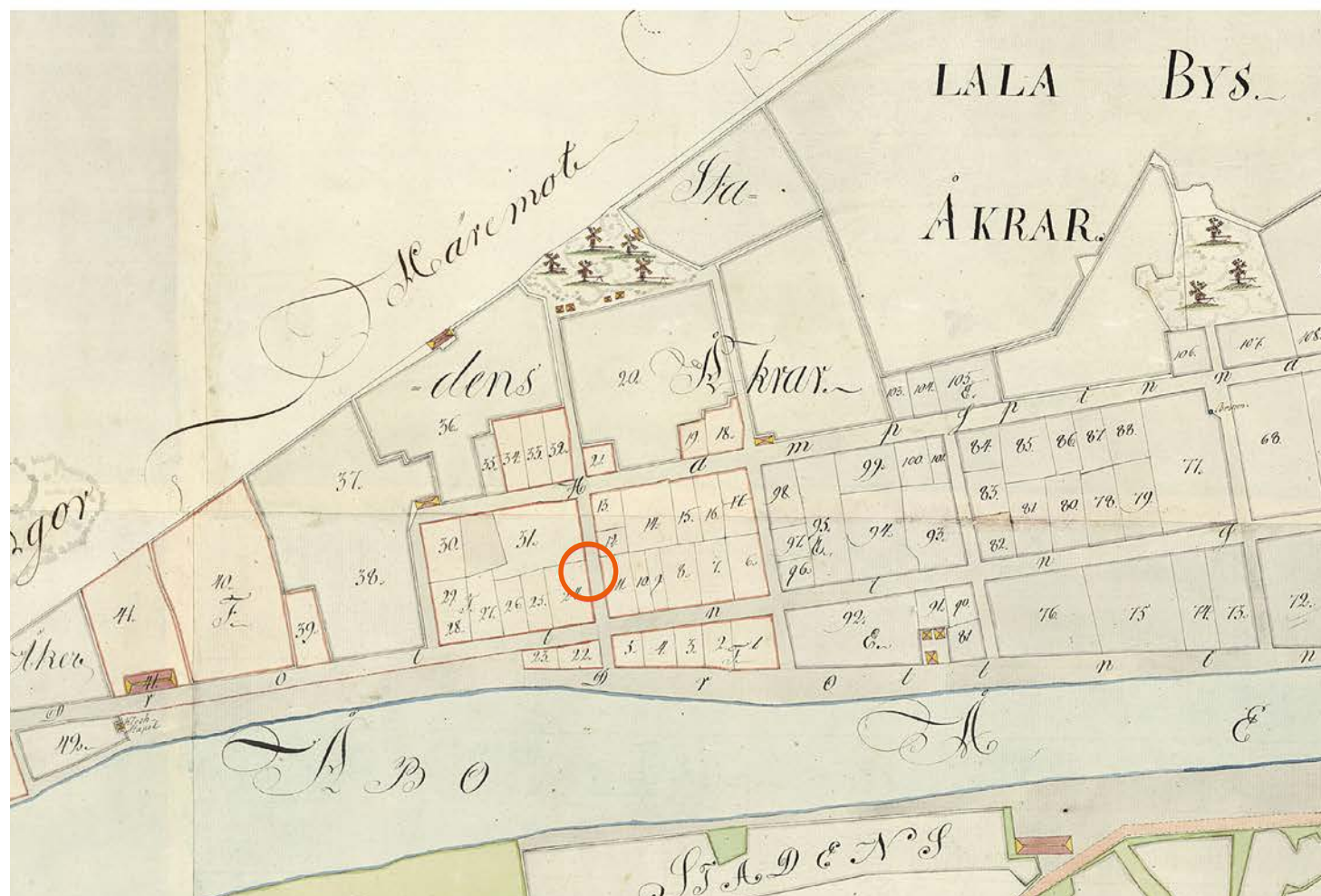
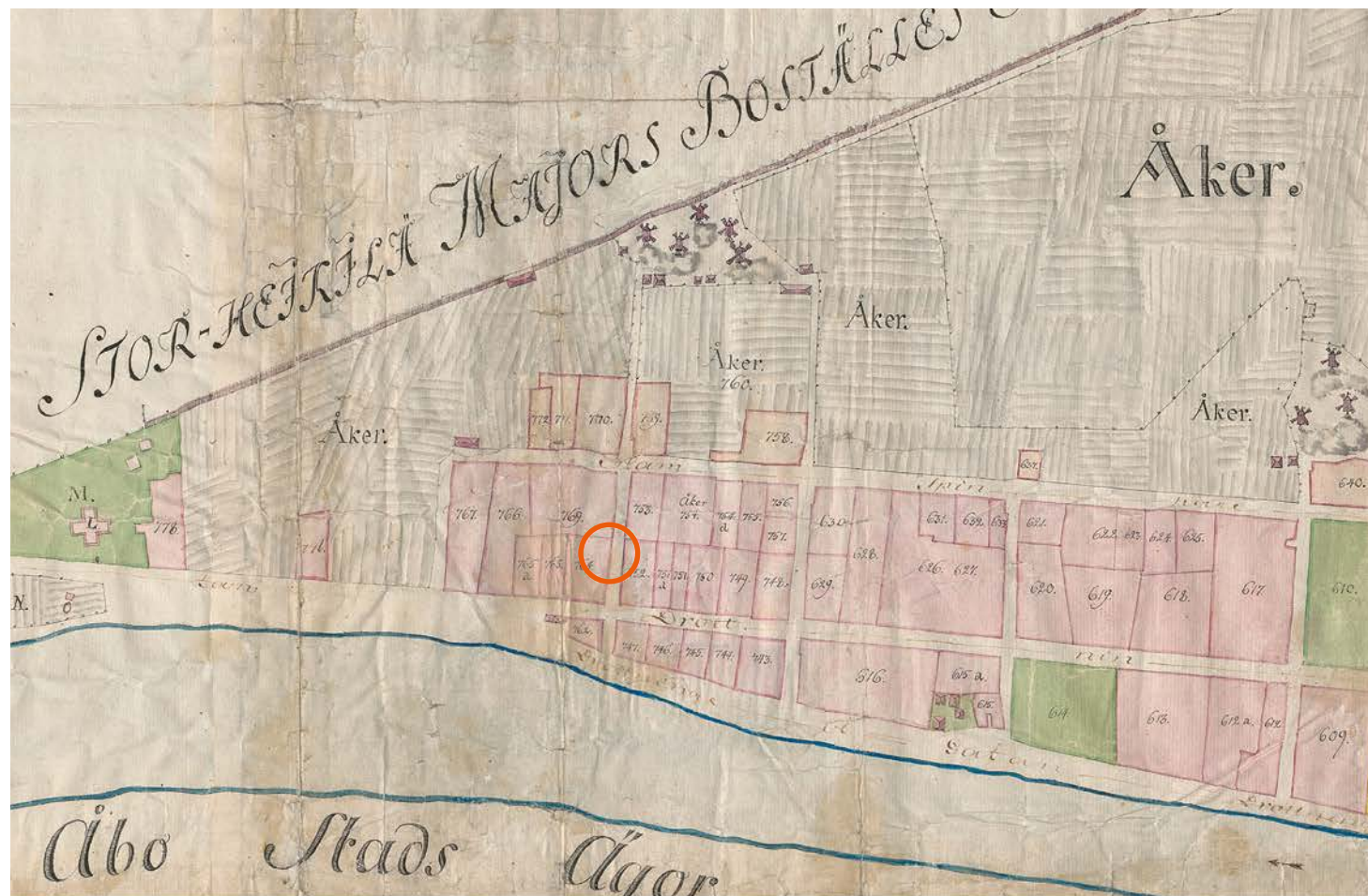
Jo kaivausten alkuvaiheessa, kun pääl- limmäiset maakerrokset oli saatu poistet- tua, voitiin todeta kaivausalueen poikki kulkenut luode-kaakko suuntainen katu ja sen vieressä rakennusten kivijalkojen jäännöksiä. Kaivausten edetessä paljastui pian kerroksia, joissa oli runsaasti saviastioiden ja myös uunikaakeleiden valmis- tuksessa syntyntä jätettä.

Juuri tämä keramiikkajäte, joka konk- reetisesti kertoo paikalla tapahtuneesta saviastioiden ja uunikaakeleiden valmis- tukselta, tekee Linnankatu 35b -tontin aineistosta erityisen. Turusta tunnetaan nimeltä kaakelintekijöitä ja saviastian- valmistajia 1500-luvulta alkaen.³ Kuiten- kin ainoastaan tuomiokirkon vierestä, sen pohjoispuolelta, on Turussa aiemmin kaivettu runsaammin keramiikan valmis- tukselta kertovaa jätettä. Tämä aineisto ajoittuu 1500-luvun lopulle ja 1600-luvun alkuun.⁴

Kulttuurikerroksen kokonaispaksuus, siis nykyisestä maanpinnasta pohjasa- ven pintaan, vaihteli hieman yli metristä vajaan metriin. Pintamaan, modernin rakentamisen kerrokset, olivat hieman

yli puolesta metrillä kahteenkymmeneen senttiin. Varsinaisen tutkittavan kulttuu- rikerroksen paksuus jäi siten pääosin hie- man yli puolen metrin paksuiseksi, osaksi tämän allekin.⁵ Orgaaninen aines oli huo- nosti säilynyt. Puu- ja nahkaesineitä, jotka kaupunkikaivauksissa ovat suuria löytö- ryhmiä, ei juuri ollut säilynyt. Nuorempien kerrosten rakennustoiminta ja jätekuop- pien kaivaminen oli tuhonnut alempia ker- roksia huomattavasti. Parhaiten alemmat kerrokset olivat säilyneet päällekkäisten katupintojen kohdalla.

Kirjallinen lähdeaineisto paljastaa ton- tilla Linnankatu 35b vaikuttaneen ruukun- tekijöitä viidessä sukupolvessa 1680-luvun taitteesta vuoteen 1832 eli puolentoista vuosisadan aikana. Myös arkeologisessa aineistossa jälkiä saviastioiden ja uunika- keleiden valmistuksesta on kaikkein van- himmista kerroksista alkaen 1800-luvun alkupuolelle asti. Parhaiten olivat säilyneet kerrokset 1700-luvun alkupuolelta 1800- luvun alkupuolelle. Vanhin pohjasaven pinnasta löytynyt kerros oli säilynyt frag- mentaarisen ja sen tarkka ajoittaminen niukan löytöaineistonsa perusteella on hankalaa. Mahdollisesti se ajoittuu jo 1600- luvun lopulle ja liittyy siten kirjallisen läh- deaineiston kertomaan 1600-luvun lopun ruukuntekijöiden asutukseen. Aineistot antavat hyvän mahdollisuuden tarkastella ruukuntekijöiden tonttia 1700-luvulla ja 1800-luvun alussa sekä arkeologisen että kirjallisen aineiston valossa. Ruukunteki- jöiden tontin asukkaat voidaan yhdistää nimeltä tunnettuihin henkilöihin, joiden henkilöhistoriaa voidaan selvittää. Tontin löytöjen perusteella voidaan hahmottaa, mitä juuri tämä ruukuntekijäsuku on vers- taassaan valmistanut.

RUUKUNTEKIJÄN TONTTI ASIAKIRJOJEN VALOSSA

Ruukuntekijän tontti on Turun historiallisen arkeologian kannalta poikkeuksellinen, sillä kirjalliset lähteet antavat mahdollisuuden jäljittää sen omistushistoriaa aina tontin alkuvaiheisiin 1670-luvulle. Paikka sijaitsi 1600-luvun jälkipuoliskon alkuun kaupungin ulkopuolella. Se kuului maanmittari Hans Hanssonin vuonna 1652 vahvistettuun regulointisuunnitelmaan, jossa Aurajoen länsipuolelle luotiin hollantilaiseen ruutukaavaan perustuva uusi kaupunginosa.⁶

Tontin alkuvaiheet ovat tallentuneet Turun raastuvanoikeuden pöytäkirjoihin poikkeuksellisen yksityiskohtaisesti, sillä sen omistuksesta käytiin isovihan jälkeisissä epäselvissä oloissa kiistaa vuoteen 1733. Omistusolojen selvittelystä oikeuspöytäkirjojen sivuilla käy ilmi, että tulitarkastajan leski Anders Andersdotter myi tontin savenvalaja Eric Rudolphille vuonna 1679.⁷ Tästä alkaa tontin savenvalajien asutushistoria, joka isovihan taukoa lukuun ottamatta jatkui aina Turun palon jälkeiseen aikaan, vuoteen 1832.

Eric Rudolph löytyy vuoden 1689 henkikirjasta Eteläkorttelista eli kaupunginosasta, johon ruukuntekijän tontti tuolloin kuului. Hänen talouteensa on merkitty vaimo Elisabeth, kisälli Elias sekä piika Karin.⁸ Hyvin todennäköisesti Rudolph asui ja harjoitti elinkeinoaan tällä omistamallaan tontilla, silloisen kaupunkialueen laidalla.

Tontti päättyi Rudolphin velkojen pantiksi 1700-luvun alussa, kun Rudolph otti velan Johan Sarcoviukselta.⁹ Viimeistään vuoteen 1712 mennessä tontti oli päätyntä tämän tyttärelle Maria Sarcovialle (1680–1771) ja tämän miehelle, ruukun-

valaja Eric Strömbergille (k. 1731). Vuoden 1712 ylellisyysveroluettelossa tontti on merkitty ruukunvalaja Eric Strömbergin omistamaksi, ja hän maksoi veroa kahdesta tulisijasta.¹⁰ Tästä voidaan päätellä, että tontin rakennuskanta oli jokseenkin vaatimatonta. Toinen tulisijoista lienee ollut savenvalajan uuni, ja näin ollen tontilla oli veroluettelon perusteella yksi ainoa lämmitettävä asuinhuone.

Eric Strömberg ja Maria Sarcovia sekä heidän 1-vuotias tyttärensä Elisabeth pakenivat isovihan miehitystä vuonna 1713 pois kaupungista. Tämä voidaan päätellä suhteellisen varmasti sen perusteella, ettei heitä esiinny vuoden 1719 veroluettelossa. Vielä 1730-luvun alussa tontilla oli venäläisten sotajoukkojen rakentamia kasarmeja, joiden omistuksesta itse tontin ohella käytiin kiistaa oikeudessa.¹¹ Joka tapauksessa he palasivat tälle tontille heti isovihan jälkeen, sillä heidän taloutensa löytyy tontilta jälleen vuoden 1723 henkikirjasta.¹² Tiedetään, että Strömberg valmisti kaakelit Suurtorin varrella sijainneeseen Turun hovioikeudentaloon vuonna 1725.¹³

Isovihan lähes vuosikymmenen kestäneen miehityksen jälkeen tonttien omistussuhteet olivat monin paikoin sekavia, ja myös tämä tontti joutui väynnön kohteeksi. Nyt jo edesmenneen ruukunvalajan Eric Rudolphin pojan Lenhardt Rudolphin leski Agata Coringia ja tämän uusi aviomies Konstaapeli Anders Berman vaativat tonttia itselleen, sillä velkojen maksuista ja panttina olleesta tontista oli epäselvyyttä. Lisäksi ruukunvalaja Eric Strömberg kuoli vuoden 1731 alussa, ja Maria Sarcovia avioitui vielä samana vuonna verstaassa useita vuosia työskennelleen ruukunvalajakisälli Johan Zetterströmin kanssa, joka otti nyt verstaan hoitoonsa.¹⁴

Vuoden 1733 lopulla raastuvanoikeus päättyi sovitteluratkaisuun, jossa Sarcovia ja Zetterström saivat pitää verstaastaan tontilla ja käyttää sillä ollutta ruukunvalajan uunia vuokraa vastaan seuraavaan syk-

syn.¹⁵ Seuraavan vuoden syksyllä Zetterström toi oikeuteen asiakirjan, josta kävi ilmi, että hänen edeltäjänsä Strömberg oli ostanut tontin kolme venäläistä kasarmia vuonna 1723, ja tämän vuoksi Zetterström katsoi voivansa käyttää rakennuksia tahtonsa mukaan.¹⁶ Vuoden 1735 keväällä raastuvanoikeus päätti toteuttaa Bermanin vaatimuksesta tonteille mittauksen ja katselmuksen, jotta tonttiriita saataisiin ratkaistua ja tontinrajat määritettyä.¹⁷

Tontin rakennuskannasta saadaan viitteellinen käsitys venäläisten pikkuvihan aikana laatimasta kaupunkimittauksesta. Tuolloin tontilla sijaitsi Linnankadun suuntainen, kivijalallinen puutalo sekä pienempi rakennus aivan tontin pohjoisosassa. Ei voida sanoa varmasti, olivatko kysymyksessä 1730-luvun oikeuspöytäkirjoissa mainitut venäläisten rakentamat kasarmit, vai olivatko Johan Zetterström ja Maria Sarcovia rakentaneet tontin ainakin osin uudelleen 1730-luvun lopulla.

Johan Zetterström kuoli vuonna 1736, ja tämän jälkeen ruukunvalajanverstaas jäi 56-vuotiaan lesken haltuun kolmeksi vuosikymmeneksi.¹⁸ Henkikirjoista käy ilmi, että Maria Sarcovialla oli vuonna 1744 kisälli Lars ja lisäksi samassa taloudessa asui hänen tyttärensä Maria. Lisäksi tontilla oli vuokralalla läkkiseppä Olof Bergh.¹⁹

Maria Sarcovian ja Eric Strömbergin tytär Catharina (1712–1798) avioitui vuonna 1746 ruukunvalaja Matts Holmbergin kanssa, ja Holmberg tuli nyt verstaan kisälliksi.²⁰ Verstaalla oli vuonna 1756 myös oppipoika Johan, mutta muutoin tuotanto pyöri todennäköisesti Marian, tämän tyttären Catharinan sekä kisälli Mattsin hallussa 1760-luvun loppuun. Turun kolme ruukunvalajamestaria olivat järjestäytyneet ammattikunnaksi vuonna 1738, jolloin Lorentz Bossesta tuli oltermanni ja Matts Holmbergin sukulaisesta Isak Holmbergista toinen apujäsen.²¹

Tontin rakennuskannasta ei valitettavasti ole säilynyt katselmuksiasiakirjoja, ja muutoinkin tiedot tontin järjestelyistä ovat

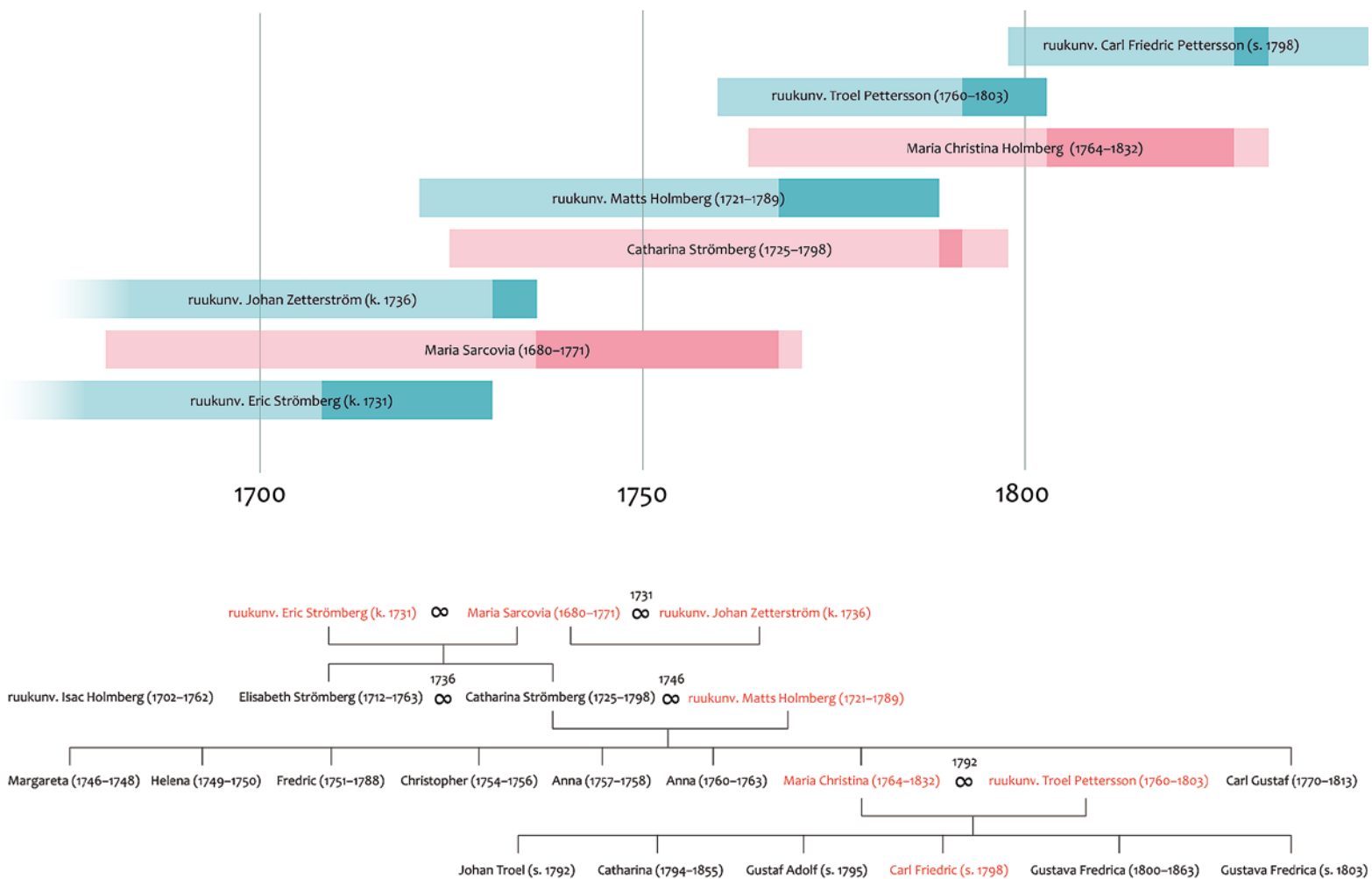
KUVA 1. Kaivausalue Daniel Gadolinin (1756) ja Johan Tillbergin (1818) kaupunkimittauksissa. Kansallisarkisto, Maanmittaushallituksen uudistusarkisto, ltu6, ltu 37.

KUVA 2.
Ruukuntekijän tontti venäläisten maanmittarien pikkuvihan aikana laatiman kaupunkimittauksen kopiassa. Museoviraston arkisto, kuva Turun museokeskus.

KUVA 3.
Ruukuntekijän tontin talouden savenvälajämestari ja talouden päämiehet neljässä sukupolvessa. Tummennetulla värillä ajaksot, jolloin henkilöt toimivat mestareina tai talouden päämiehenä. Lähteet: Turun tuomio- ja kirkkoseurakunnan arkisto, Turun suomen- ja ruotsinkielisen seurakunnan kirkonkirjat; Kansallisarkisto, Turun henkikirjat. Kuva Panu Savolainen.

KUVA 4.
Holmbergin – Strömbergin – Zetterströmin – Petterssonin sukupuu ja ruukuntekijämestari. Lähteet: Hiski – historiikirjojen hakuohjelma. Kuva Panu Savolainen.

vähäisiä. Linnankadun puoleinen rajanaapuri Oboisti Sten Lodinin leski Anna Friman valitti raastuvanoikeudelle vuonna 1762, että hänen rajanaapurinsa Maria Zetterström ei ollut halukas rakentamaan omaa 18 kyynärän osuuttaan heidän tonttensa välisestä aidasta.²²

Maria Sarcovia piti verstaasta kisällinä vävynsä Matts Holmberg 1760-luvun alkuun yli 80-vuotiaaksi, kunnes tämä tuli ruukunvalamestariksi. Sarcovia vuokrasi vielä vuonna 1759 kauppapuodin kaupungin sillalta.²³ Matts Holmberg otti verstaan haltuunsa 1760-luvun puolivälissä. Vuonna 1770 Holmbergilla oli vain yksi kisälli, mutta vuonna 1780 peräti neljä kisälliä – kaksi poikaansa sekä kisällit Wikberg ja Mandelin sekä vielä 14-vuotias oppipoika Johan. 1780-luku näyttääkin henkikirjojen valossa olleen verstaan toiminnan aktiivisinta aikaa, ja tällöin Holmberg toimi myös Turun kaakeliuunintekijöiden ammattikunnan oltermannina. Vuonna 1780 tontin asukaskunta oli myös poikkeuksellisen runsas, ja Holmbergin oman talouden lisäksi tontilla oli vuokralla kaksi taloutta – yhteensä 15 henkeä.²⁴

Matts Holmbergilla ja Catharina Strömbergillä oli kahdeksan lasta, joista toiseksi nuorin – Maria Christina Holmberg (1764–1832) – avioitui vuonna 1792 kaakeliuunintekijä Troel Petterssonin kanssa. Pettersson saikin haltuunsa kolme vuotta aiemmin kuolleen Holmbergin verstaan. Petterssonin kuoltua vuonna 1803 verstaasta jatkoi hänen leskensä Maria, vuonna 1810 kisällinä ilmeisesti veljensä Holmberg, josta henkikirjassa mainitaan vain sukunimi.²⁵

Mahdollisesti 1820-luvun taitteessa verstaan toiminnassa oli hiljaisempaa, sillä henkikirjoissa oli tässä vaiheessa vain kaksi oppipoikaa. Sen sijaan 1820-luvun kuluessa verstaan otti jälleen hoitoonsa Troel ja Maria Petterssonin poika Carl Friedrich Pettersson, jolla oli vuonna 1830 peräti kaksi kisälliä.²⁶ Maria Petters-

sonin kuoltua vuonna 1832 perikunta päätti luopua tontista. Näin päättyi myös Uudenkaupunginkorttelin ruukuntekijän tontin 150 vuotta kestänyt historia käsityötuotannon verstaana.

Tässä vaiheessa kaupunki oli kiinnostunut hankkimaan tontin ruiskuhuonetta varten, ja tästä laadittiin vuonna 1834 rakennuspiirustus. Suunnitelma kuitenkin raukesi, ja tontti päättyi palovahtikorpraali

KUVA 5.
Ruukuntekijän tontin asukkaat 1723–1830. Ennen vuotta 1765 henkikirjassa ilmoitettiin vain henkiveroa maksaneet eli 15–65-vuotiaat asukkaat. Lähteet: Kansallisarkisto, läänintilit, Turun henkikirjat; Kansallisarkisto Turku, Turun ja Porin läänin henkikirjat

- 1723:** ● Ruukuntekijä Eric Strömberg, vaimo Maria, (?) hanslankari Eric
- 1726:** ● Ruukuntekijä Eric Strömberg, vaimo Maria, oppipoika Samuel
- 1731:** ● Ruukuntekijän leski Maria Strömberg, renki (?), kisälli Johan
- 1735:** ● Ruukuntekijä Johan Cetterström, vaimo Maria, kisälli Petter, oppipoika Lars, tytär Anna
- 1744:** ● Ruukuntekijä Zetterströmin leski Maria, kisälli Carl
● vuokralla läkkiseppä Olof Bergh
- 1747:** ● Ruukuntekijä Zetterströmin leski Maria, kisälli Matts, tyttäret Maria ja Maria, kisällin vaimo Caisa
- 1755:** ● Ruukuntekijä Zetterströmin leski Maria, kisälli Matts ja tämän vaimo Kaisa
- 1756:** ● Ruukuntekijä Zetterströmin leski Maria, kisälli Matts ja tämän vaimo Kaisa, oppipoika Johan, sisar Margareta
● vuokralla hanslankari Malmbergin leski
- 1760:** ● Ruukuntekijä Zetterströmin leski Maria, sisar Margareta, kisälli Matts ja tämän vaimo Caisa
- 1770:** ● Ruukuntekijä Zetterströmin leski Maja
● Ruukuntekijä Matts Holmberg, vaimo Caisa, kisälli Flycht, piika Walborg, lapset Maja, Carl ja Erich
- 1780:** ● Ruukuntekijä Matts Holmberg, vaimo Kaisa, kisällit Holmberg, Wikberg, Mandelin ja Holmberg, lapset Maria ja Carl, oppipoika Johan 14 v.
● vuokralla ruukuntekijä Horckin leski Maria
● vuokralla sotilas Eric Wirmolin, vaimo lisa, lapset Lisa ja Mickel
- 1790:** ● Ruukuntekijä Matts Holmberg, vaimo Kaisa, kisälli Lund, oppipoika Olof, tytär Maria, lapsi Carl
- 1800:** ● Ruukuntekijä Troel Pettersson, vaimo Maria, kisällit Gustaf Holmberg ja P. Helenius, oppipoika Johan, piika Lisa, lapset Johan, Charlotta, Gustaf ja Carl
- 1810:** ● Ruukuntekijän leski Maria Pettersson, tytär Lotta, kisälli Holmberg ja tämän vaimo Maria, piika Lisa, poika Johan, lapset Carl 11 v. ja Fredrica 6 v.
- 1820:** ● Ruukuntekijän leski Maria Pettersson, tyttäret Lotta ja Gustava, oppipojat Carl, (?) ja Esaias
- 1830:** ● Kaakeliuunintekijä Petterssonin leski Maria, tyttäret Charlotta ja Gustava
● vuokralla ent. luutnantti Otto Nerlander
● vuokralla kaakeliuunintekijä C. F. Pettersson, vaimo Maria, kisällit C. Grönlund ja Joh. Berg
● vuokralla itsellinen piika Caisa Enbom

Henric Martelinin omistukseen.²⁷ Uuden-kaupunginkortteli 24:n rakennukset ja poikkikuja katosivat katukuvasta 1840-luvun lopulla, kun vähittäiskauppias Nils Daniel Ginman lunasti uuden asemakaavan mukaisen tontin ja rakennutti paikalle uudet puutalot.²⁸

RAKENNUSVAIHEET JA JÄTEKERROKSET

Tontilta paljastuneet rakenteet koostuvat pääasiassa kaivausalueen poikki kulkeesta luode-kaakko-suuntaisesta kadusta ja puurakennusten perustusten jäännöksistä. Vanhinta vaihetta tontilla edustavat tätä katua vanhemmat rakenteet ja kerrokset. Aikaan ennen kadun rakentamista kuuluu puurakennuksen lankkulat-tian jäännös. Siihen liittyi hajanaista kiveystä, luultavasti rakennuksen perustuksen jäännöksiä.²⁹ Rakennuksen jäännös sijaitsi suureksi osaksi myöhemmän kadun kohdalla. Asiakirjalähteiden valossa on mahdollista, että tämä rakennuksen jäännös liittyisi venäläisten pikkuvihan aikana pystytettyihin kasarmeihin. Tosin tämä poikkikatu näkyy jo Wetterwijkin ja Bergmanin kaupunkimittauksessa vuosilta 1709–1710, joten rakennusjäännös voi siten liittyä myös tämän alueen vanhimpaan rakennustoimintaan 1600-luvun jälkipuoliskolla.

Katua vanhempia ovat myös tämän rakennuksen vierestä ja osaksi sen alta paljastuneet kaksi vierekkäistä runsaasti keramiikkajätettä ja valmiiden saviastioiden palasia sisältävää hiekan, mullan ja savensekaista kerrosta.³⁰ Ne ovat alkuaan olleet ilmeisesti samaa jättekasaa, joka on katua ja sen viereen pystytettyjä rakennuksia rakennettaessa levitetty pitkin maata. Kerrokset näyttäisivät löytöaineistonsa perusteella ajoittuvan vielä 1700-luvun alkupuolelle. Näitä kerroksia vanhempi on pohjasaven pinnassa sijainnut humuspitoinen savikerros³¹, joka oli säilynyt fragmentaarisenä. Kerroksesta oli hieman puolivalmiiden saviastioiden ja kaakelien

paloja sekä saviastioita poltettaessa käytettyjen polttolevyjien palasia. Niukan löytöaineiston tarkempi ajoittaminen on hankalaa. Kerrosjärjestyksen perusteella se on kuitenkin vanhempi kuin päällä olevat jätekerrokset ja kadun alta paljastunut rakennuksen jäännös. Mahdollisesti se on muodostunut jo 1600-luvun lopussa.

Kaivausalueen halki kulkenut kaakko-luode-suuntainen katu näkyy maanmittari Daniel Gadolinin vuoden 1756 kartassa sekä venäläisessä kartassa vuodelta 1742. Kartoista näkee, että katu alkoi jokirannasta ja kulki Kuningattarenkadun (Linnankadun) poikki ja edelleen Köydenpunojankadulle. Tästä maapintaisesta kadusta oli tontilla jäljellä kapea kaakko-luode-suuntainen savipitoinen maakerros, joka kulki kaivausalueen poikki samassa kohtaa kuin myöhempi kivetty katupinta.³² Maakerroksessa oli runsaasti keramiikkajätettä, jota on ilmeisesti laitettu kadun pohjustukseksi. Myöhemmin tapahtunut kadun kiveäminen ja uusi pohjustaminen oli osaksi tuhonnut tätä alinta kiveämätöntä katua³³. Varsinkin sen koillispuoleinen sivu oli pahoin tuhoutunut. Leveimmillään siitä oli jäljellä runsaan neljän metrin levyinen kaista. Kadun varressa oli puurakennusten kivijalkojen jäännöksiä.

Myöhemmin katu kivettiin. Kivetty katu oli 8,3 metriä eli 14 kyynärää leveä. Sen molemmissa reunoissa ja keskellä katua olivat kivistä tehdyt vesikourut. Kadun pohjustushiekkakerroksissa oli parin sinisin kuvioin koristellun fajanssiastian palan lisäksi piiposliiniastioiden palasia sekä hieman posliinia ja kivisavisen mineraalivesipullon pala. Piiposliinia alettiin valmistaa Englannissa 1700-luvun puolivälissä ja Ruotsissa 1770-luvulla. Sen valmistus kehittyi nopeasti laajaksi teolliseksi tuotannoksi. Piiposliiniset ruokaluastiat syrjäyttivät kestävämpinä ja hinnoiltaan halpoina nopeasti fajanssiastiat 1700-luvun lopusta alkaen.³⁴ Kadun pohjustushiekkakerroksista on myös kaksi ruotsalaista kuparirahaa, joista toinen on

yhden äyrin kuparikolikko, jollaisia lyötiin vuosien 1719–1778 välisenä aikana,³⁵ ja toinen Kustaa IV Adolfin puolen killin kupariraha, joita lyötiin vuosina 1802–1809³⁶. Katu on näin ollen mitä ilmeisimmin kivetty 1800-luvun alussa, ehkä vuoden 1810 tienoilla tai vähän myöhemmin. Katukiveyksen pohjustushiekkakerroksissa³⁷ on myös saviastioiden ja kaakelien valmistuksessa muodostunutta jätettä, jota on ilmeisesti tarkoituksella sekoitettu hiekkaan.

Keramiikkajätettä löytyi varsinkin tontin 764 puolelta kadun vierestä. Suurin osa siitä on kaivausalueen länsikulmasta. Eniten keramiikkaa sisältävät maakerrokset ovat M153, M143, M117 sekä M155. Niissä on sekä valmistusprosessissa muodostunutta jätettä että valmiiden astioiden ja kaakelien palasia. Keramiikkajätettä oli aika paljon myös kivetyn kadun pohjustushiekassa.³⁸

Maakerrokset M153, M143 ja M117 olivat päällekkäisiä kerroksia. Ne sijaitsivat kaivausalueen länsikulmassa kadun vieressä. Alimpana oli maakerros M153. Pohjasaveen oli kaivettu kuoppa, joka oli täytetty maakerroksella M153. Sen päälle oli muodostunut maakerros M143³⁹. Ylimpänä oli mullan ja puujätteen sekainen maakerros M117, joka kattoi lähes koko kaivausalueen länsikulman. Näiden kerrosten lähellä sijaitsi maakerros M155. Tämä kerros oli osaksi katukiveyksen reunan alla ja osaksi sen vieressä. Kerroksen M155 kohdalla myöhempi rakentaminen oli rikkonut katukiveystä ja kerroksen pintaan oli sekoittunut maata ylemmistä kerroksista⁴⁰

Päällekkäisistä kerroksista M153, M143 ja M117 on lukuisten punasaviastioiden palojen lisäksi vain vähän muita saviastianpaloja. Piiposliinia on hieman jo kerroksessa M153. Sen palasten määrä kasvaa kerroksessa M143 ja eniten sitä on kerroksessa M117. Fajanssia on sen sijaan eniten kerroksesta M153, mutta sieltäkin vain muutama pala. Posliinia on hyvin niukasti.

Sitä löytyi vain yksittäisiä paloja kerroksesta M153 ja M117. Nuorimmasta kerroksesta M117 on myös pari kivisavisen mineraalivesipullon palaa.⁴¹ Kerroksesta M143 löytyi lasitettu pieni punasavilautanen, jonka pohjassa on koristeena valkosavella ennen lasittamista tehty vuosiluku 1800⁴². Kerros M153 voidaan ajoittaa aikavälille n. 1750–1800 ja kerros M143 1800-luvun alkuun. Päällimmäinen kerros M117 on hieman nuorempi kuin kerros M143, mutta sekin on vielä 1800-luvun alkupuolelta.

Maakerros M155 on muodostunut ennen kadun kiveämistä 1800-luvun alussa. Kerros ajoittuu aikavälille 1750–1800-luvun alku. Siihen on sekoittunut kuitenkin myös nuorempaa 1800-luvun keramiikkaa. Kivetyn kadun pohjustushiekasta oleva keramiikkajäte ajoittunee pääosin aikaan jolloin katu kivettiin eli 1800-luvun alkuun.

Kaivauksissa osin esiin tulleet Uuden-kaupunginkorttelin tontti n:o 752/11 katselmoitiin vuonna 1794, ja tästä asiakirjasta saadaan hyvä käsitys sen rakennuksista. Tontilla oli tuolloin katujen kulmauksessa poikkikatua myöten tuvan, kaksi kamaria, pienemmän tuvan ja eteisen käsittänyt kellarillinen hirsirakennus. Samaisen poikkikadun varressa oli rapistuneeksi kuvattu ulkorakennusten rivi, joka käsitti pyykkituvan, saunan, tallin ja käymälän. Tämä rakennusrivi on sama, jonka jäänteet tulivat esiin myös kaivauksissa. Tontin toisella puolella oli leivintuvan, eteisen ja vanhan kamarin käsittänyt rakennus sekä kiviaitta. Tontin takaosassa oli vielä vanha rapistunut navetta, aitta sekä halkovaja. Tontti arvioitiin kahdensadan riikintaalerin arvoiseksi.⁴³

RUUKUNTEKIJÖIDEN TUOTTEITA YLI SADAN VUODEN AJALTA

Tontilla valmistetut astiat ovat hapettavassa poltossa punaiseksi poltettua, huokoista keramiikkaa, punasaviastioita. Astiat on tehty dreijaamalla ja niiden

KUVA 6. Lasittamattomien valmistusprosessin aikana rikkoutuneiden punasavisten ruukkujen palasia 1700-luvun alkupuolelta ja jälkipuolelta sekä 1800-luvun alusta (TMM 22890 KE147:032, KE153:102 ja KE143:106). Kuva Turun museokeskus / Riikka Saarinen.

KUVA 7. Lasittamaton valkosavella koristeltu punasavivati 1800-luvun alusta. Vati on rikkoutunut ennen lasituspoltoa (TMM 22890 KE123:002). Kuva Turun museokeskus / Riikka Saarinen.

sisäpinta on lasitettu.⁴⁴ Keskiajalla sisäpinnalta lasitetut punasaviastiat olivat lähinnä kolmijalkapatoja. Niitä tunnetaan Turusta tuontiaistioina 1300-luvulta alkaen. On arveltu, että niitä olisi alettu

valmistaa Turussa jo 1400-luvun jälkipuoliskolla, jolloin niiden määrä kasvoi täällä voimakkaasti.⁴⁵ Vanhimmat kirjalliset maininnat ruukuntekijöistä Turussa ovat vasta 1500-luvulta.⁴⁶ Punasaviastioita tuotiin edelleen myös keskiajan jälkeen sen lisäksi, että niitä valmistettiin paikallisesti. Punasaviastioiden määrä kasvoi uudella ajalla ja astiamuodot monipuolistuivat. 1500-luvulla ja 1600-luvun alussa alkoi esiintyä kasvavassa määrin kulhoja ja vateja. Pöytä- ja tarjoiluastioiden koristelu monipuolistui.⁴⁷

Suurin osa tontin keramiikkajätteestä on syntynyt astioiden valmistusprosessissa. Astiat on poltettu kaksi kertaa, ensiksi raakapoltoissa ja sen jälkeen lasitus-

KUVA 8.

Keraamisia polttolevyjä 1700-luvun alkupuolen (vasemmalla) ja 1800-luvun alun (oikealla) kerroksista. Niitä käytettiin uunissa polton aikana pitämään astiapinoja paremmin pystyssä (TMM 22890 KA141:003 ja KA143:002).

Kuva Turun museokeskus / Riikka Saarinen.

KUVA 9.

Vasemmalla lasittamattomia punasavisia uunikaakeleiden paloja 1700-luvun alkupuolelta (TMM 22890 KA141:004). Oikealla valmiiden vihreälasitteisten uunikaakeleiden paloja 1700-luvun alkupuolelta (TMM 22890 KA141:002 ja KA147:004). Kuva Turun museokeskus / Riikka Saarinen.

KUVA 10.

Lasittamattomia punasavisia uunikaakeleiden paloja 1800-luvun alkupuolelta (TMM 22890 KA137:001 ja 002). Kuva Turun museokeskus / Riikka Saarinen.

poltossa, kuten yleensä tehtiin.⁴⁸ Tontilta on ennen lasituspolttua rikkoontuneita puolivalmiiden astioiden palasia, lasituspoltoissa haljenneiden astioiden paloja, liian kuumassa poltossa palaneiden astioiden paloja, joissa on mustaksi palanutta kuplivaa lasitusta, ja liian korkeassa polttolämpötilassa muotonsa menettäneiden astioiden palasia.

Uuneissa käytettyjä keraamisten polttolevyjien palasia on runsaasti. Niitä on varhaisimmista jätekerroksista alkaen aina nuorimpiin 1800-luvun alkupuolen jätekerroksiin asti. Kun astioita poltettiin uunissa, niiden väliin voitiin laittaa keraamiikkalevyjä. Levyt pitivät astiapinoja paremmin pystyssä ja estivät astioita tarttumasta toisiinsa kiinni polton aikana. Samanlaisia polttolevyjä tunnetaan 1700-luvulta myös nykyisen Ruotsin puolelta mm. Västeråsista⁴⁹. Turun arkeologisilta kaivauksilta ei tällaisia polttolevyjä ole aikaisemmin julkaistu⁵⁰. Lasittamattomien astioiden pinnalla on joskus toisesta yläpuolelle ladotusta lasitetusta astiasta valunut lasitusta. Samassa uunillisessa on siis ainakin joskus poltettu sekä lasittamattomia että lasitettuja astioita.

KUVA 11.

Lasittamattomia punasavisia kaakeliuunin koristeltuja listojen palasia 1800-luvun alusta (TMM 22890 KA155:002). Kuva Turun museokeskus / Riikka Saarinen.

KUVA 12.

Leikkihevosta ja kukkopilliä. Ylhäällä lasittamattomia punasavisia valkosavella koristeltuja hevosten katkelmia. Vasemmalla 1800-luvun alkupuolelta (TMM 22890 KE117:002) ja oikealla 1700-luvun jälkipuolelta tai 1800-luvun alusta (TMM 22890 KE155:001). Alhaalla punasavinen lasittamaton valkosavella koristeltu kukkopillin katkelma 1800-luvun alusta (TMM 22890 KE143:002). Kuva Turun museokeskus / Riikka Saarinen.

Tontin verstaissa on tehty eniten ruukkuja ja vateja, myös kulhot ja lautaset ovat olleet suosittuja. Kahvallisest⁵¹ kolmijalkapadat ovat kuuluneet valikoimaan alusta alkaen. Niitä on kuitenkin selvästi vähemmän kuin vateja, ruukkuja tai kulhoja. Vadit ja kulhot on tontin verstaissa koristeltu usein valkosavella tehdyillä kuvioilla, jotka on tehty astian pintaan ennen lasittamista.⁵² Toisinaan pöytä- ja tarjoiluas-
tioissa on lasituksen alla vain valkea astian sisäpinnan kattava saviliete ilman koriste-
kuvioita.⁵³ Ennen lasittamista astian pintaan levitettyyn savilietteeseen on voitu tehdä koristekuvioita myös uurtamalla⁵⁴ tai pintaa on voitu koristella pisteytyksillä.⁵⁵ Uurrekoristelua ja pisteytyksellä koristelua ovat tontin savenvalajat käyttäneet harvemmin. Ruukut ja padat on lasitettu yksivärisellä, tavallisesti ruskealla, lasituksella ilman lasitukseen liittyvää koristelua.

Tontilta on myös kaakeliuunien kaakeleiden valmistuksessa syntyntä jätettä kuten ennen lasittamista rikkoontuneita kaakeliuunien ja listojen palasia, liian kuumassa poltettujen kaakeleiden lähes mustaksi palaneita palasia sekä lasituspoltoissa haljenneita kaakeliuunien kaakeliuunien kaakeleiden valmistuksessa syntyntä jätettä. Kaakelit ovat kuten tontilla valmistetut astiatkin punaiseksi poltettua huokoista keraamiikkaa.⁵⁶ Kaakeleiden valmistuksesta kertovaa jätettä on tontin vanhimmista kerroksista 1800-luvun alun kerroksiin asti.

Tontin verstaissa on tehty sivutuotteina myös savisia leikkikaluja ja kukkopillejä. Savieläimistä suosituin oli hevonen, joita on tehty sekä 1700-luvun jälkipuoliskolla että 1800-luvun alkupuolella. 1800-luvun alusta on myös naishahmon, ilmeisesti nuken, katkelma. Kukkopillejä on tontin verstaissa valmistettu ainakin 1800-luvun alkupuolella.

Tontin kaivauksista on noin kolmesataa kiloa keramiikkaa: saviastioiden ja uunikaakelien valmistuksessa syntyneitä jätettä sekä valmiiden astioiden ja kaakelien paloja. Keramiikkamäärästä suurin osa on 1700-luvun jälkipuolelta ja 1800-luvun alusta. Verstaan toiminta näyttää olleen tuolloin vilkkainta. Valmiiden astioiden palasia on runsaasti. Ne kuuluvat tontin verstaisten omaan tuotantoon ja ovat osaksi asukkaiden omaan talouteen liittyviä, osaksi ehkä rikkoontuneista myyntiin tarkoitetuista astioista. Monet niistä ovat samankaltaisista astioista kuin puolivalmisteiden ja epäonnistuneiden tai valmistuksessa rikkoontuneiden astioiden palat. Osa on sellaisista astioista, joiden kaltaisista ei paloja keramiikkajätteessä näytä olevan.

Ruukunvalmistajien talouksissa on käytetty vähän muita kuin punasavesta valmistettuja astioita. Löytöaineistossa on hieman posliiniastioiden paloja, joitakin fajanssiastioiden palasia ja vähän enemmän piiposliiniastioiden palasia. Kivisavisten mineraalivesipullojen palasia on 1800-luvun kerroksista.

Kirjallisten lähteiden perusteella tällä tontilla toimi savenalajien versta 1600-luvun loppupuolelta 1830-luvun alkuun. Se sijaitsi kaupungin reunalla. Lähettyvillä asui muitakin ruukuntekijöitä. Turun Tuomiokirkon vieressä sen pohjoispuolella 1500-luvun lopussa ja 1600-luvun alussa toiminnassa ollut versta sijaitsi sekin silloisen kaupungin reunalla. Muissakin kaupungeissa oli tavallista, että savenalajien verstaat sijaitsivat kaupungin laitamilla.⁵⁷

Tontin verstaassa valmistettiin kokosen olemassaolon ajan sekä saviastioita että kaakeliuunien kaakeleita. Saviastioita valmistettiin enemmän kuin kaakeleita. Suurissa eurooppalaisissa kaupungeissa savenalajat saattoivat erikoistua vain astianvalmistukseen tai vain kaakelien valmistukseen, mutta tavallisesti mestarit tekivät verstaissaan sekä kaakeliuunien kaakeleita että saviastioita.⁵⁸ Tämä sopii myös asiakirjojen antamaan kuvaan, missä tontin käsityöläisiä kutsuttiin, samaakin henkilöä, vuoroin ruukuntekijäksi ja kaakeliuunintekijäksi. Käytännössä kysymys oli yhdestä ja samasta ammatista.⁵⁹

HENKILÖHISTORIALLISTA ESINEBIOGRAFIAA

Ruukuntekijän tontti tuo mainiosti esiin, millaisia leikkauspintoja historiallisen ajan arkeologia ja henkilöhistoriallinen tutkimus voi tavoittaa etenkin 1700-luvun suomalaisissa kaupungeissa.⁶⁰ Siinä missä sinänsä hyvin kertova löytöaineisto vaikeenee yksilöiden ja ammattiyhteisön vaiheista, kirjalliset lähteet tuovat sekä täyte-läisen kontekstin ja paikka paikoin myös yksittäisiä selittäviä tekijöitä arkeologisen aineiston tulkintaan.

Turkulaisittain ruukuntekijän tontti on sikäli hyvin poikkeuksellinen kohde, että sen vaiheet ovat kirjoitetuista lähteistä jäljitettävissä aina tontin asutuksen alkuaikoihin 1600-luvun jälkipuoliskolle. Kohti alajuoksua laajentuneen kaupungin uusille tonteille asettui paitsi esimerkiksi läheisten laivanveistämöiden ja suuren meritul- lin ammattiryhmiä, myös ruukunvalajien verstaista. Turussa oli 1700-luvun jälkipuoliskolla ja 1800-luvun alussa kolmesta viiteen ruukuntekijämestaria ja saman verran kisällejä ja oppipoikia.⁶¹ Matts Holmbergin versta lieneekin neljine kisälleineen ja yksine oppipoikineen ollut 1780-luvulla kaupungin suurin. Ruukunvalajan tontista tekee erityisen se, että versta toiminta jatkui samalla paikalla lähes katkeamatta 150 vuotta. Muilla lähiympäristön tonteilla,

joita asuivat myös ruukunvalajat, ei toiminta ja asuminen kirjallisten lähteiden mukaan ollut näin yhtäjaksoista.

Kirjallinen lähdeaineisto paljastaa tontilla vaikuttaneen ruukuntekijöitä 1680-luvun taitteesta vuoteen 1832. Arkeologi- sessa aineistossa merkit tontin 1600-luvun lopun ruukunvalajista jäävät kuitenkin niukoiksi ja toistaiseksi epävarmoiksikin. Paikalle ei muodostunut paksuja maa- kerroksia, vaan kulttuurikerros oli ohut. Paljon ohuempi kuin monessa kohtaa Turun kaupungin keskustassa. Toden- näköisesti myöhempi rakentaminen ja yleensä maaperään kohdistunut muok- kaus kuten verstaan jätekuoppien kaiva- minen 1700-luvulla tuhosi vanhempia ker- roksia. Mahdollisesti jo isovihan aikainen tontin uudelleenjärjestely ja venäläisten rakentamat kasarmit ovat voineet hävit- tää pääosan tontin varhaisimmasta vai- heesta kertovista jäännöksistä. Sen sijaan nuorempi lähes kolmensadan kilon löytö- aineisto antaa mahdollisuuksia peilata ja hahmottaa paljon yksityiskohtaisemmin ja laajemmin verstaan toiminnan kehitystä ja sen tuotteiden piirteitä 1700-luvulla ja 1800-luvun alussa. Erityisen kiinnostavan tästä tontista ja verstaasta tekee myös se, että sen päämiehenä toimivat lähes puo- len vuosisadan ajan suvun naiset: Maria Sarcovia sekä sittemmin tämän tyttären- tytär Maria Christina Holmberg (kuva 3). Näin ollen tontin historiallinen arkeolo- gia tuo myös olennaista lisävaloa esiteol- lisen ajan naisten ammattikäsitteiden tuotan- toon Turussa.⁶²

Ruukuntekijän tontin asukkaista eri- tyisen kiinnostava, mutta lähdeaineiston ohuuden vuoksi väistämättä etäiseksi jää- vä tavallinen turkulainen ihminen on 91-vuotiaaksi elänyt Maria Sarcovia (1680–1771). Hän oli nuori nainen Daniel Jus- leniuksen vuonna 1700 väitöskirjassaan ylistämässä Turussa, näki kahden venä- läismiehityksen tuhot ja sen nopean nou- sukauden, jonka seurauksena kaupunki muuttui värikkäämmäksi. Kenties hän

katseli, kun Linnankatu heidän tonttinsa edustalla kivettiin vuonna 1763. Maria Sarcovia toimi verstaan talouden päämie- henä yli kolme vuosikymmentä ja osallis- tui sen toimintaan lähes seitsemän vuo- sikymmenen ajan. Sarcovia näki myös ne ruukunvalannan muodin, tyylin ja kysyn- nän muutokset, joista tontin esinelöytöjen kokonaisuus nyt kertoo arkeologisten tul- kintojen maailmoissa.

1. Kaivausraportit: Sipilä 2012; 2013.
2. Tontilla 11 savenalaja Pettersson ja tontilla 24 savenalaja Lindgrén.
3. Punasaviastioiden valmistus verstaskäsitte- on mahdollisesti alkanut Turussa jo 1400-luvun jälkipuoliskolla, jolloin sisäpinnalta lasitetun nuoremman punasavikeramiikan määrä kasvaa arkeologisessa löytöaineistossa voimakkaasti. (Pihlman 1989, 104). Valmis- tuksen alkaminen liittyi saksalaisiin käsityö- läisiin ja uunikaakelien valmistukseen (Gardberg 1959, 105, 164, 510; Nikula 1987, 380–382; Hyvönen 1983, 25–28; Pihlman 1989, 104, Majantie 2010, 276).
4. Tulkki 2003, 208–209. Turusta on kyllä löyty- nyt paikallisesta valmistuksesta kertovaa kera- miikkajätettä yksittäisiä tai muutamia palasia muualtakin. Palojen määrät ovat kuitenkin niin vähäisiä, että ne eivät kerro ko. paikalla tapahtuneesta savenalajan toiminnasta. Vähäiset palat lienevät kulkeutuneet löytö- aineistoihin jostakin muualta.
5. Sipilä 2013, pintavaaaitus- ja pohjavaaaitus- kartta, profiilikartat, maakerroskartat ja rakennekartat.
6. Kostet 1995, 88.
7. Kansallisarkisto (edellä KA), Raastuvan- oikeuksien renovoidut tuomiokirjat, Turun raastuvanoikeuden pöytäkirja (edellä TRP) 22.10.1733, §4, 555. <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=11834022>
8. Kansallisarkisto, läänintilit KA 7383b, 5917. <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=11077243>
9. TRP 22.10.1733, §4, 554. <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=11834022>
10. KA 7458, 6767. <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=11006309b>
11. TRP 9.7.1733, §4, 413–415. <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=11833949> TRP 22.10.1733, §4, 552. <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=11833949>
12. KA 7467, 4928. <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=10462151>
13. Ranta 1971, 559.
14. TRP 5.5.1731 §4, 409–410. <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=11746086>

15. TRP 26.11.1733, §1, 669–670. <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=11834086>
16. TRP 27.11.1734, §4, 706–707. <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=11834487>
17. TRP 14.4.1735, §7, 202. <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=11834667>
18. Hiski, historiakirjojen hakuohjelma.
19. KA 7541, 3771. <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=11072537>
20. Hiski, historiakirjojen hakuohjelma. Haku- ehdot 'Turun Ruotsalainen seurakunta', 'vihi- tyt', 'Catharina Strömberg' <http://hiski.genealogia.fi/hiski/>
21. Ranta 1971, 559–560.
22. KA Turku, Dahlströmin kortisto, hakusana 'Lodins gård'.
23. Siltapuoteja, kaupapuoteja, oli vuokralla myös muilla savenalajilla. Osa siltapuodeista sijaitsi rannalla sillankorvassa. Nikula 1970, 110–111.
24. KA 7711, 945. <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=13348815>
25. KA Turku, Turun ja Porin läänin henkikirja 1810, 849. <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=630245>
26. KA Turku, Turun ja Porin läänin henkikirjat 1820 ja 1830. <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=696176> <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=645789>
27. KA Turku, Dahlströmin kortisto, tontinmu- kainen hakemisto, hakusana 'Uusikaupunki 24' <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=32306527> <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=32306535>
28. Kansallisarkisto Turku, Turun maistraatin pääpiirustukset VII/5/3. <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=41030743>
29. Rakenne R165. Rakenteiden ja maayksiköiden numerointi viittaa Jukka Sipilän kaivausra- porttiin (Sipilä 2013).
30. Maakerrokset M141 ja M147.
31. Maakerros M157.
32. Maakerros M145.
33. Päälle rakennetun nuoremman kivetyt kadun pohjustuskerroksista oli myös hieman sekoit- tunut aineistoa tähän kerrokseen, mikä näkyy parin poikkeavan nuoren saviastianpalan löytymisestä kerroksen löytöaineistosta.
34. Hartikka 2015, 34–35; Tarna 2012, 103–104.
35. Oravisjärvi 2016, 99 no 3–6b. Raha on pahasti kulunut eikä sen kaikkia yksityiskohtia erota, mutta röntgenkuvassa näkyy kolikon toisella puolen kolme kruunua ja toisella puolen vaakuna, jonka sisällä on ristikkäiset nuolet ja vaakunan yläpuolella kruunu.
36. Oravisjärvi 2016, 110–111 1a. Kaksi muuta kaivauksilta löytyneitä rahaa ovat Fredrik I:n aikaisia yhden äyrin kuparikolikoita. Toisessa niistä on kirjaimet SM ja toisessa KM. Edelli- siä on löyety vuosina 1730 – 1750 ja jälkimmäi- siä vuosina 1720 – 1750 (Oravisjärvi 2016, 99, 4a ja 4b). Nämä rahat ovat kadun koillis- puolen rakennuksen päälle levitetyistä sekoit- tuneista täyttökerroksista. Kuluneiden raho-

- jen tunnistukset on tehty röntgenkuvista. Kiitokset Turun museokeskuksen konservaa- tori Riikka Saariselle.
37. M138, M139, M139B ja M130.
38. Keramiikkajätettä on muistakin kerroksista kuin tässä mainituista. Artikkelissa käsitellään lyhyesti kadun varren kerroksista vain eniten keramiikkaa sisältävät kerrokset.
39. Kerrokset erotti toisistaan jätekuopan peittävä savikerros.
40. Tämä näkyy muutamien nuorempien piipos- liinisten astianpalasten esiintymisenä kerrok- sen löytöaineistossa.
41. Punasaviastioiden palat (valmistusprosessissa epäonnistuneiden ja puolivalmiiden astioiden sekä valmiiden astioiden palasia) TMM 22890:KE153:004–102; KE143:004–139; KE117:003–008, 010–050, 052–071, 074–105. Piiposliiniastioiden palat TMM 22890: KE153104; KE143:140–141; KE117:072–073. Fajanssiastioiden palat TMM 22890:KE153: 103–104; KE117:072. Posliiniastioiden palat TMM 22890:KE153:104; KE117:072. Kivisaviastian palat TMM 22890:KE117:009, 051.
42. TMM 22890:KE143:026. Valkosavea (valkeaa piippusavea) käytettiin mm. punasavisten pöytäastioiden koristelussa. Valkosaveen lisät- tiin vettä ja savilietteilä tehtiin astian pintaan ennen raakapolttua esimerkiksi erilaisia kuvioita (esim. Hyvönen 1983, 111–112; Pihlman 1989, 90–93; Niukkanen 2007, 27).
43. Turun kaupunginarkisto, Maistraatin alaisten toimielinten arkisto, Syne och Mätning Instrument K9 1794–1802, 13.
44. Tavallisesti vain astian sisäpinta on lasitettu. Toisinaan lastusta on sekä astian sisäpinnalla että ulkopinnalla. Lasitus on lyijylasitus. Kyseessä on ns. nuorempi punasavikeramiikka.
45. Pihlman 1989, 104; 2010, 85.
46. Nikula 1987, 380–382; Gardberg 1959, 105, 164, 510.
47. Pihlman 1989, 87–97, 102–104.
48. Sekä keskiajalla että sen jälkeen lasitetut puna- saviastiat tavallisesti poltettiin kaksi kertaa. Augutsson 1985, 106; Tulkki 2003, 214, Tvauri & Metsallik 2006, 26–27.
49. Bäck 2005, 23.
50. Tuomiokirkon pohjoispuolen kaivauksesta, josta löytyi 1500-luvun lopun ja 1600-luvun alun keramiikan valmistuksessa syntyneitä jätettä, ei tällaisia polttolevyjä tunnetta. Sieltä on sen sijaan kolme nuppimaista lasittama- tonta esineen palasta, joita Carita Tulkin mukaan on voitu käyttää poltossa astioita erottavina ns. välikappaleina (Tulkki 2003, 215 ja kuva 6).
51. Kahvat ovat putkikahvoja. Niiden pään muotoilu vaihtelee.
52. Katso viite 42. Koristelua kutsutaan myös bolus-koristeluksi.
53. Lautasissa tämä on tavallista.
54. Koristelusta käytetään myös nimitystä sgraf- fito-koristelu.

55. Savenvalaja on tehnyt dreijaa apuna käyttäen astian pintaan pisterivejä, jotka kiertävät astiaa saman keskinä ympyröinä. Turusta pisteytyksin koristeltuja vateja ja kulhoja tunnetaan myös keskustan kaivauksista ainakin 1700-luvun ja 1800-luvun alkupuolen kerroksista. Ruotsin puolella vanhimmat pisteytyksin koristellut vadiit ovat jo 1600-luvun alkupuolelta (Hyvönen 1983, 121–122; Pihlman 1989, 90; Elfwendahl 1999, 43 ja viite 129; Bäck 2005, 28–30).
56. 1800-luvun kerroksista on muutama saveltaan vaaleampi pala.
57. Tulkki 2003, 208; Gaimster 1997, 47–48; Tvauri & Metsallik 2006, 31; Elfwendahl 1995, 29–31.
58. Esim. Tvauri & Metsallik 2006, 30. Tulkki 2003, 219.
59. Ks. yleisesti aiemmin mainintu hiski-haku-ohjelman ja Turun henkikirjojen kohdat.
60. Haggrén 1998.
61. Ranta 1971, 559.
62. Vainio-Korhonen 1998.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Alkuperäislähteet

- Kansallisarkisto (KA)**
Läänintilit, henkikirjat (KA)
Raastuvanoikeuksien renovidut tuomiokirjat, Turun raastuvanoikeuden tuomiokirjat (TRP)
- Kansallisarkisto Turku (KA Turku)**
Dahlströmin kortisto
Turun ja Porin läänin henkikirjat
Turun maistraatin pääpiirustukset
- Turun kaupunginarkisto (TKA)**
Turun kaupunginarkisto, Maistraatin alaisten toimielinten arkisto, katselmuspöytäkirjat

Painamattomat lähteet

- SIPILÄ JUUKA 2012. *Turku VII-5-9, Linnankatu 35 b. Kaupunkiarkeologinen koekaivaus 2012*. Kaivausraportti. Turun museokeskus.
- SIPILÄ, JUUKA 2013. *Turku VII-5-9, Linnankatu 35 b. Kaupunkiarkeologinen pelastuskaivaus 2012*. Kaivausraportti. Turun museokeskus.

Kirjallisuus

- AUGUTSSON, JAN-ERIK 1985. *Keramik i Halmstad ca. 1322–1619. Produktion – Distribution – Funktion*. Hallands läns museers skriftserie 2.
- BÄCK, MATIAS 2005. *Skeppare och vägarfolk i Västerås Hamnområde 1620–1730*. Riksantikvarieämbetet. Avdelningen för arkeologiska undersökningar.
- ELFWENDAHL, MAGNUS 1995. Postmedieval Pottery in Sweden. Some Notes on Local Red Earthenwares. *Lund Archaeological Review* 1995, 21–34.
- ELFWENDAHL, MAGNUS 1999. *Från skärva till kärl. Ett bidrag till vardagslivets historia I Uppsala*. Lund Studies In Medieval Archaeology 22.

- GAIMSTER, DAVID 1997. *German Stoneware 1200–1900. Archaeology and Cultural History*.
- GARDBERG, CARL JACOB 1959. Åbo slott under den äldre Vasatiden. *En byggnadshistorisk undersökning*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 60.
- HAGGRÉN, GEORG. Historiallisen ajan arkeologia ja henkilöhistoriallinen tutkimus. *Genos* (69) 1998, 102–110.
- HARTIKKA, EMMA 2015. Posliini, fajanssi ja piiposliini. Turkulaista kulutuskulttuuria uudella ajalla. *SKAS 2015:1–2*, 32–44.
- HYVÖNEN, HEIKKI 1983. *Suomalaista keramiikkaa*.
- KOSTET, JUHANI. *Cartographia urbium Finnicarum. Suomen kaupunkien kartografia 1600-luvulla ja 1700-luvun alussa*. Rovaniemi 1995.
- MAJANTIE, KIRSI 2010. *Muotia, mukavuutta ja mielipiteitä. Kaakeliuuni yhteiskunnallisten muutosten ilmentäjänä keskiajan ja uuden ajan alun Suomessa*. Archaeologia Medii Aevi Finlandiae XVII. Suomen keskiajan arkeologian seura, Helsinki.
- NIKULA, OSCAR 1987. *Turun kaupungin historia 1521–1600*.
- NIKULA, OSCAR 1970. *Turun kaupungin historia 1721–1809*. Ensimmäinen nide.
- NIUKKANEN, MARIANNA 2007. Punasaviastioiden muoto ja koristelu – käytännöllisyyttä ja kätettyjä symbolimerkityksiä. Teoksessa Majantie, K. (toim.) *Ruukkuja ja ruhtinaita. Saviastioita ja uumikaakeleita ajalta 1400–1700*. Archaeologica Medii Aevi Finlandiae XII, 26–30.
- ORAVISJÄRVI, JANI 2016. *Opas Suomen rahalöytöihin*.
- PIHLMAN, AKI 1989. Saviastiat. Teoksessa J. Kostet – A. Pihlman (toim.) *Turun Mätäjärvi. Mätäjärvi i Åbo*. Turun maakuntamuseo Raportteja 10, 83–104.
- PIHLMAN, AKI 2010. Tuontisaviastiat – eroavatko Turun kaupunginosat toisistaan 1300-luvulla tuontitavaroiden kuluttajina? Teoksessa M. Söderström (toim.) *Varhainen Turku*. Turun museokeskus. Raportteja 22, 79–94.
- RANTA, RAIMO. *Turun kaupungin historia 1721–1809*. Turku 1970 & 1971.
- TARNA, TAUNO 2012. *Antiikkiposliini Suomessa*.
- TULKKI, CARITA 2003. Oliko punasaviastioiden valmistus mahdollista uuden ajan Turussa? Teoksessa L. Seppänen (toim.) *Kaupunkia pintaa syvemmältä. Arkeologisia näkökulmia Turun historiaan*. AMAF IX, 207–222.
- TVAURI, ANDRES & METSALLIK, ROMEO 2006. The production of the workshop of potter Johann Rehn of Tartu (Ca 1684–1708). *Estonian Journal of Archaeology*, 2006, 10, 1–37.
- VAINIO-KORHONEN, KIRSI 1998. *Käsin tehty. miehelle ammatti, naiselle ansioiden lähde. Käsiyötuotannon rakenteet ja strategiat esi-teollisessa Turussa Ruotsin ajan lopulla*. Historiallisia tutkimuksia 200, Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.